

BOLANING PSIXIK RIVOJLANISHIDA ONA TILINING O'RNI

*Andijon davlat pedagogika instituti Filologiya fakulteti O'zbek tili va adabiyoti
yo'nalishi 1-bosqich 101-guruh talabasi
Nabiyeva Gavharoy*

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolaning psixik rivojlanish jarayonida ona tilining tutgan o'rni, uning tafakkur, emotsional olam va ijtimoiy moslashuvdagi ta'siri tahlil qilinadi. Til bolaning dunyoqarashi, muloqot ko'nikmalari va shaxsiy identifikatsiyasining shakllanishida asosiy vosita sifatida maydonga chiqadi. Maqolada til va tafakkur o'zaro bog'liqligi, ona tili orqali bolaning muloqot kompetensiyasi va madaniy qadriyatlarni o'zlashtirish jarayoni haqida ilmiy asoslangan fikrlar ilgari suriladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль родного языка в психическом развитии ребёнка, его влияние на формирование мышления, эмоциональной сферы и социальной адаптации. Язык выступает основным инструментом формирования мировоззрения ребёнка, развития коммуникативных навыков и личностной идентификации. В статье раскрыта взаимосвязь языка и мышления, а также процесс усвоения коммуникативной компетенции и культурных ценностей через родной язык.

Abstract: This article explores the role of the mother tongue in a child's psychological development, highlighting its influence on the formation of thinking, emotional world, and social adaptation. Language serves as the main tool for shaping the child's worldview, developing communication skills, and establishing personal identity. The article analyzes the interconnection between language and thinking, as well as the process of acquiring communicative competence and cultural values through the mother tongue.

Kalit so'zlar: ona tili, psixik rivojlanish, bola, tafakkur, muloqot, ijtimoiy moslashuv, til va tafakkur.

Ключевые слова: Родной язык, психическое развитие, ребёнок, мышление, общение, социальная адаптация, язык и мышление.

Keywords: Mother tongue, psychological development, child, thinking, communication, social adaptation, language and thinking.

Ona tilining psixik rivojlanishdagi o'rni Bolaning psixik rivojlanishi bir qator bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqichda til o'ziga xos markaziy rol o'ynaydi. Dastlabki yillarda bola so'zlarni eshitish, ularni takrorlash orqali dunyoni anglaydi. Ona tili orqali bola nutqiy tafakkurini rivojlantiradi xotira va tasavvur qobiliyatini mustahkamlaydi hissiyotni so'z orqali ifodalashni o'rganadi ijtimoiy rollarni egallaydi.

Vigotskiy, Piaget, Chomsky kabi mutaxassislar asarlarida til inson tafakkurining shakllanishi va murakkablashishida poydevor ekani qayd etilgan.

Ona tili va tafakkur o‘zaro bog‘liqligi

Til — bu bola ongining rivojlanishida asosiy kognitiv vosita. Fikrlar va tushunchalar til yordamida shakllanadi va izchil ifodalanadi. Bola nutqi rivojlanishi bilan birga, uning fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish va tushunish qobiliyati ham ortadi. Til bola ongini rivojlantirishda kontseptual tafakkurni mustahkamlash tahliliy va mantiqiy fikrlashni shakllantirish emotsional va ijtimoiy tajribani ifodalash imkonini beradi.

Ona tili va ijtimoiy moslashuv

Til bolani ijtimoiylashtirishda ham asosiy rol o‘ynaydi. Ona tilini o‘zlashtirgan bola oilaviy va jamiyat kontekstida o‘z o‘rnini topa oladi. Muloqot orqali bola:

axloqiy va madaniy qadriyatlarni o‘zlashtiradi;

o‘z fikrini aniq ifodalashni o‘rganadi;

o‘z shaxsiyligini anglab yetadi.

Shuningdek, ona tilida yetarli nutqiy tajribaga ega bo‘lmagan bolalarda psixik rivojlanishning turli cheklovlari, muloqotda qiyinchiliklar, ijtimoiy faollikda sustlik kuzatilishi mumkin.

Ona tilining psixik rivojlanishdagi markaziy roli.

Bolaning psixik rivojlanish jarayoni inson tafakkuri shakllanishining eng muhim bosqichlaridan biridir. Bola tug‘ilgandan boshlab atrof-muhit bilan aloqaga kirishadi, bu aloqa esa birinchi navbatda ona tilining eshitish, anglash va asta-sekin so‘zlash bosqichlari orqali amalga oshadi.

Ona tili bola ongining rivojlanishida quyidagi yo‘nalishlarda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi:

— Idrok va xotirani faollashtirish:

Bola ona tili orqali atrof-dagi predmet va hodisalarga nom beradi, ularni tasniflaydi va xotirasida saqlaydi. Har bir so‘z bolaning ongida muayyan tushuncha, obraz, hissiy reaksiya shaklida mustahkamlanadi.

— Fikr va tasavvurni shakllantirish:

Bolaning til boyligi kengaygan sari tafakkuri ham rivojlanadi. So‘zlar va gaplar orqali bola hodisalar o‘rtasidagi aloqani tushuna boshlaydi, sabab-oqibat bog‘lanishlarini hosil qiladi.

— Shaxsiy identifikatsiyani mustahkamlash:

Til bola uchun o‘zligini anglash va shaxsiy identitetni shakllantirish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Ona tilida muloqot qilish bola o‘zini oilasiga, jamiyatiga va madaniyatiga daxldor his qilishi uchun muhim omil hisoblanadi.

Ona tili va tafakkur o‘zaro bog‘liqligi.

Psixologiya va tilshunoslik fanlari til va tafakkur orasidagi uzviy bog‘liqlikni ko‘p bora isbotlagan. L.S. Vigotskiy ta’kidlaganidek, til fikrlashning asosiy vositasidir. Bola til orqali o‘zining ichki dunyosini tashqi olam bilan bog‘laydi, fikrlarni so‘z shaklida tashkil qiladi va anglaydi.

Ona tili quyidagi psixik jarayonlarni rivojlantirishda bevosita vosita bo‘lib xizmat qiladi:

— Analitik va sintetik tafakkur:

Til yordamida bola predmetlar va hodisalarning mohiyatini tahlil qilish, umumlashtirish, sintez qilish ko‘nikmasini egallaydi. Masalan, “qush” so‘zi orqali bola ko‘plab qush turlarini umumlashtiradi.

— Mantiqiy fikrlash va ifoda:

Grammatik jihatdan to‘g‘ri va izchil gap tuzish orqali bola o‘z fikrini ravshan, izchil va aniq bayon qilishga o‘rganadi. Bu esa uning mantiqiy fikrlash qobiliyatini mustahkamlaydi.

— Emotsional ifoda va o‘zaro tushunish:

Til bolaga o‘z hissiyotlarini ifodalash imkonini beradi: quvonch, qo‘rquv, hayrat, g‘am va boshqalar. Nutq orqali bola atrofdagi insonlar bilan hissiy aloqa o‘rnatadi va empatiya ko‘nikmasini rivojlantiradi.

Ona tili va ijtimoiy moslashuv.

Bolaning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi va sog‘lom psixologik ijtimoiylashuvi til orqali yuzaga chiqadi. Ona tilida mukammal muloqot qilish qobiliyati bolaning o‘z fikrini aniq, ravon ifoda etishi, atrof-muhit bilan integratsiyalashuvi va ijtimoiy o‘zaro aloqalarini samarali qurishiga asos bo‘ladi.

Ona tili:

— Ijtimoiy me‘yorlar va qadriyatlarni anglashga yordam beradi;

— Jamoa ichida o‘z o‘rnini aniqlash va shaxs sifatida o‘zini qadrlash imkonini yaratadi;

— O‘zini ijtimoiy jihatdan anglashni (identitet) shakllantiradi.

Til nafaqat muloqot vositasi, balki ijtimoiy tajriba va madaniy merosni o‘zlashtirish, uni keyingi avlodga yetkazish vositasi hamdir. Shu bois, bola ona tilini mukammal egallagan sari uning shaxsiy va psixik rivojlanishi yanada barqaror bo‘ladi.

Ona tilida muloqot muhitining psixik rivojlanishdagi ahamiyati.

Bola o‘zining ona tilida faol muloqot qiladigan ijtimoiy muhitda kamol topgani sari psixik rivojlanishi yanada serqirra va izchil bo‘ladi. Aksincha, ona tilidagi muloqot yetishmaydigan oilalarda bolalarda nutqiy sustlik, tafakkur cheklanganligi va ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklar ko‘proq kuzatiladi.

Shuning uchun pedagoglar va ota-onalar bolaga imkon qadar boy, sifatli, hissiy va mantiqiy nutqiy muhitni yaratib berishlari zarur. Ona tilida muloqot qilish bola

psixikasining barcha jihatlarini — idrok, tafakkur, xotira, tasavvur va emotsional olamni bir vaqtning o'zida uyg'un rivojlantiradi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bolaning psixik rivojlanishida ona tilining ahamiyati beqiyosdir. Til bola tafakkurini shakllantiruvchi va uning ijtimoiy moslashuvini ta'minlovchi asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Shu boisdan, bola hayotining ilk bosqichidan boshlab ona tilida to'laqonli va sifatli muloqot muhitini yaratish, tilni o'rganish va rivojlantirish uchun sharoit yaratish, oilada va ta'lim muassasalarida ona tilining qadriyat sifatida mustahkam o'rin egallashini ta'minlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vygotsky, L.S. (1983). Myshlenie i rech'. Moskva: Pedagogika.
2. Piaget, J. (1959). Language and Thought of the Child. London: Routledge & Kegan Paul.
3. Chomsky, N. (2000). New Horizons in the Study of Language and Mind. Cambridge University Press.
4. Bo'riboyev, A. (2018). Psixolingvistika asoslari. Toshkent: O'zMU nashriyoti.
5. G'ulomov, N. (2004). Til va tafakkur. Toshkent: Fan nashriyoti.